

SVETKOVANJE USKRSA U POŽEŠKOM KRAJU

izložba

Gradski muzej Požega - Izložbena dvorana

19. travnja - 1. svibnja, 2000. godine

od 10 - 12 i od 17 - 19 sati

Izložba je realizirana uz potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske

ZAHVALJUJEMO:

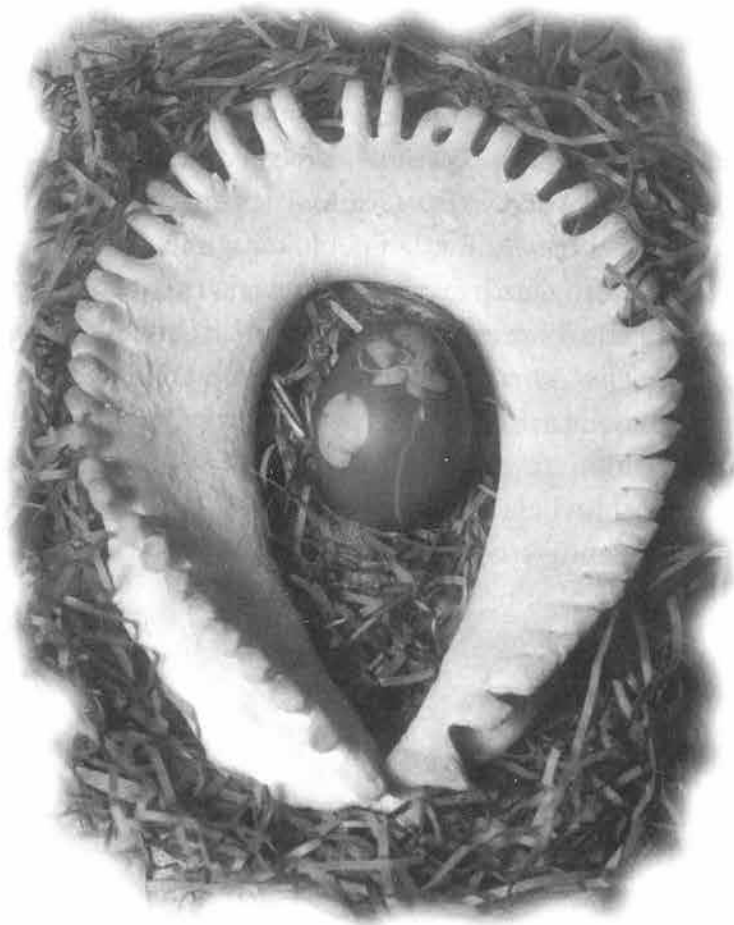
Suradnicima na izložbi:

Državnom arhivu Slavonski Brod, Odjel Požega, Franjevačkom samostanu u
Požegi, KUD-u "Šijaci" u Biškupcima (Mariji Tomašević)

Posuditeljima i izrađivačima eksponata za izložbu:

Mariji Jagečić, Ani Knežević i Katici Sakoman iz Biškupaca, Mariji
Vranješ iz Čaglina, Juli i Luki Plešić iz Dolca, obitelji Hart iz Požege,
Mariji i Stjepanu Lovrić iz Požege, Ivici i Mariji Petrić iz Vetova

Naslovna stranica: Peškir, Vetovo, sredina 20. stoljeća

Peretak - uskrsno pecivo s farbanim jajetom, Vetovo

SVETKOVANJE USKRSA U POŽEŠKOM KRAJU

Blagdan **USKRSA**, kao središnji događaj kršćanske liturgijske godine, pripada ciklusu proljetnih običaja. U usporedbi s ostalim kršćanskim blagdanima, uskrsni običaji su najdublje prožeti kršćanskim vjerovanjima i učenjima.

Uskrsno razdoblje započinje korizmom, koja traje od Pepelnice (*Čiste sride*) do tjedna nakon Uskrsne nedjelje. Za razliku od božićnih običaja, uskrsni su običaji znatno skromniji i u obilju i u raznovrsnosti. Naime, u prvoj polovici 20. stoljeća crkveni propisi posta, molitve i odricanja imali su veći utjecaj u svakidašnjem životu ljudi, a i seljačko gospodarstvo bilo je iscrpljeno na kraju zimskog razdoblja.

Ovom izložbom prikazat ćemo kako su se nekada, počevši od korizme, svetkovali uskrsni običaji u sjevernom i južnom dijelu požeškog kraja, te u okolici grada Požege.

Korizma počinje *Čistom sridom* kada poslije bučnih poklada zavlada tišina, a obilje bogatog stola zamijeni post. Seoske žene su na taj dan oprale sve posude u *lukšiji* (pepelu) da ne ostane nikakav trag masnoće. U Doljanovcima su bogoljubne žene imale posebno posude, lonce i zdjele kojima su se služile za cijelo vrijeme korizme sve do Uskrsa. Čistilo se i pospremalo po kućama, a ujutro bi se išlo u crkvu na *pepeljenje*. Taj dan je bio strogi post, neki su postili samo o kruhu i vodi, dok bi se drugi uzdržavali od mesa, jaja i mliječnih proizvoda. Ostaci hrane od poklada obično bi se pojeli slijedeći dan, u četvrtak ili kako bi u Dolcu i Biškupcima rekli, *lakomi četvrtak*. U Vetovu bi te ostatke davali u napoj svinjama. Korizmeno razdoblje je karakteriziralo post, molitvu, prestanak svakog veselja, plesa i pjesme, svadbi, te nošenje tamnije odjeće. Pripravljala su se posna jela poput: pečenog krumpira, graha, kiselog kupusa, domaće tjestenine s orasima, *župe* (od bundevih špica), *kiselice* (od kukuruznog brašna), *lokše* (Doljanci), *gužvare* (Biškupci) i drugih. Svaku večer, tko je mogao odlazio je na skupnu molitvu kod križa ili kapelice (Seoci, Češljakovci) u selu, ostali bi molili kod kuće. Pokora i žalost korizme bila je naznačena i u narodnoj nošnji seoskih žena. Za svaku nedjelju postojala je određena odjeća koja bi se obukla prilikom odlaska u crkvu. Dakako, da su one boljeg imovnog stanja imale veći izbor. U korizmi narodna nošnja nema ukrasa i nakita, ona je jednostavna i tamnijih boja. Tijekom korizme djeca i mladi igrali su razne društvene igre: *pinceka i pale*, *žabe labe* (Doljanci, Biškupci) ili *šilimka* (Lukač, Vetovo), *prstenka* (Migalovci, ruševački kraj). Žene su kroz tjedne u korizmi snovale i tkale, a muškarci su odlazili u vinograde, pleli košare, popravljali alate i drvene ograde. Tjedni (nedjelje) u korizmi nazivali su se: *Čista*, *Pačista*, *Bezimena*, *Sredoposna*, *Gluha* (*Gluva*, *Glušnica*), *Cvjetnica* (*Cvjetna*) i *Velika* (Veliki tjedan pred Uskrs).

Žena u žalobnoj nošnji, Vetovo (foto D. Klasiček)

Prvi važniji datum u korizmi je **Cvjetnica**, s kojom započinje proljetni ciklus narodnih običaja. Na Cvjetnu nedjelju nosile su se *grančice* u crkvu na blagoslov

ili posvetu. Nakon mise, pod kojom bi se posvetile *grančice*, odvijala se procesija oko crkve. Te *grančice* su se poslije nosile kući i zatakle za svetu sliku (Vetovo, Lukač, Doljanci, Biškupci, Stražeman, Češljakovci, Migalovci), raspelo (Doljanci, Biškupci), gredu (Češljakovci) ili stavili u vazu (Seoci) i ormar (Dolac).

U Doljanovcima *grančice* su bile od *češljugovine* i *drinka*. U Lukaču i Vetovu djeca su nosila *grančice* od cica maca, ljubičica, zelenkada, zumbula i *češljugovine*. U Doljancima i Biškupcima bi na granu jelice privezali ljubičice, u Dolcu brala se *drinovina*, cica mace i *češljugovina*.

Grančice posvećene na Cvjetnicu bi se u slučaju nevremena bacile uz molitvu u vatru ili van u dvorište, jer se vjerovalo da ima zaštitnu moć od lošeg vremena.

Uskrsna čestitka, 1924. god.

Veliki tjedan bila je posljednja priprema pred Uskrs. Ljudi u selu su pospremali i krečili kuće. Na Veliki četvrtak, petak i subotu nisu se radili teški poslovi, ljudi su molili i odlazili u crkvu. Umjesto zvona, koja bi se na Veliki četvrtak *zavezala* koristile su se *čegrtaljke* koje bi pozivale u crkvu, na misu.

Veliki petak je bio posebno žalostan dan. Žene i djevojke bi se obukle u sasvim crnu odjeću u žalosti za umrlim Kristom. Taj dan je bio post i u crkvama bi se posjećivao Isusov grob i darivao jajima. Rano ujutro u jedan ili dva sata u Biškupcima i Doljanovcima skupilo bi se nekoliko ljudi iz sela na skupnu molitvu. Neki bi taj dan odlazili rano ujutro u Požegu kako bi sudjelovali u procesiji na Kalvariji (Seoci, Gornji Emovci). U Doljanovcima i Biškupcima na Veliki petak nije se pilo vino na uspomenu što je Isus Krist toga dana prolio svoju krv. U selima (Lukač, Biškupci, Seoci, Gornji Emovci) gdje je svećenik dolazio na Veliku subotu *posvećivati* hranu, *farbala* su se jaja, kuhala šunka i kobasica i pekli kolači na Veliki petak.

Na **Veliku subotu** su se *odvezivala* zvona. U Biškupcima bi se u tom trenutku ljudi valjali po travi da ih ne boli kičma tijekom godine dok obavljaju posao i tresle bi se šljive radi plodnosti. Djeca su u Doljanovcima i Dolcu išla pred crkvu po svetu vatru, koju bi donosili kući. Popodne, oko četiri sata iz Seovaca i Gornjih Emovaca išlo se u Požegu na uskrsnu procesiju, a iz Dolca se na procesiju išlo u Brestovac. Preko starih novinskih zapisa saznajemo da su u toj procesiji u gradu sudjelovali gotovo svi građani, školska mladež, razne udruge i društva, te uglednici toga grada. Uskrsna procesija je bila vrlo svečana i vesela uz

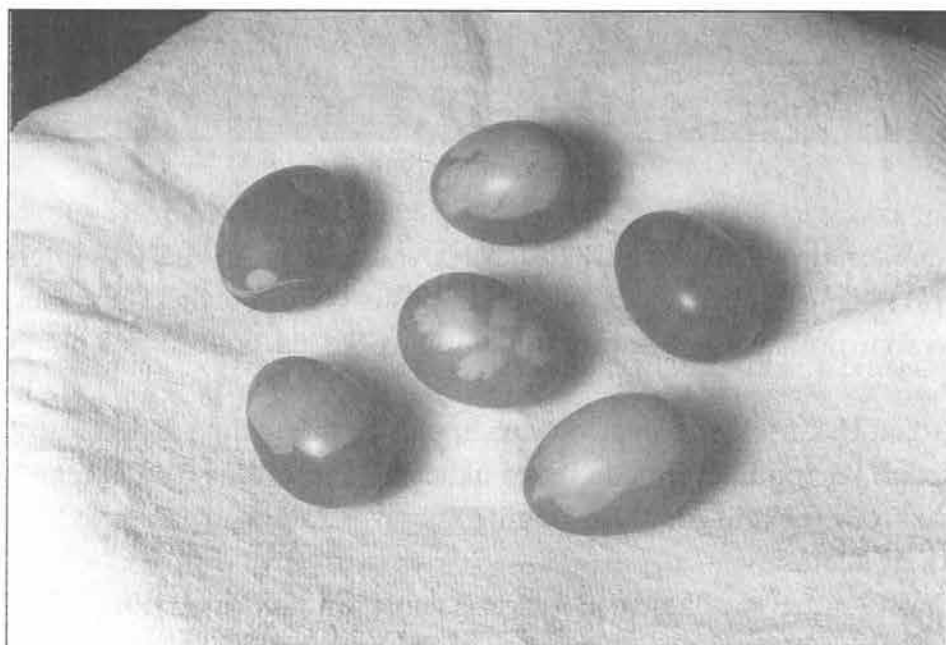

Ivo Čakalić: *Isusov grob*, 1962. g., Doljanovci

pratnju glazbe, a krajem 19. stoljeća i pucanjem iz mužara. U Brestovcu se iz mužara pucalo i između dva svjetska rata, dok je u gradu to prestalo.

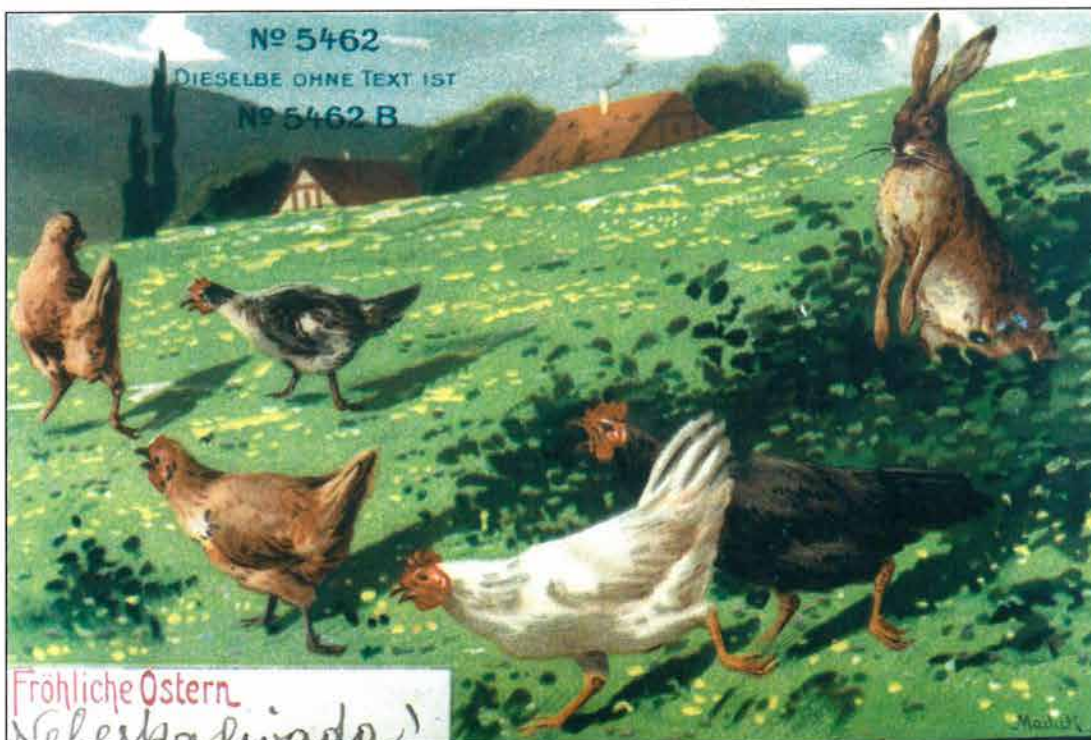
Jaja su se najčešće *farbala* u lupinama luka, a najčešći ukras su bile trave i djetelina koje bi privezali za skuhana jaja i potom stavili u boju (*lukovinu*). Stari način ukrašavanja jaja bio je i *šaranje* voskom. *Našarali* bi se cvjetići ili neki jednostavniji ukrasi, ili bi se ispisalo "Sretan Uskrs". Pošto bi se voskom ispisalo po skuhanom, neobojanom jajetu, jaje bi se umočilo u boju. U Doljancima, Biškupcima i Vetovu koristila se i biljka broć za bojenje jaja. Farbano jaje se najčešće darivalo djeci, a u Vetovu i Biškupcima buduća sverkva je za Uskrs slala zaručnici njezinog sina i *farbano jaje iperetak* (uskrsno pecivo) na poklon.

Između dva svjetska rata, a naročito krajem Drugoga svjetskoga rata, djeca su dobivala *farbana jaja*, *peretak*, kupovne bonbončice u gnijezdima koje bi napravili u *bašći* ili *bostanu* (Vetovo).

Uskrsna farbana jaja, Vetovo

Prije Prvoga svjetskoga rata u požeškom kraju bio je običaj da su seljani rano ujutro na **USKRS** upregli konje u kola i vozili *jilo* (jelo) na *posvećenje* u župnu crkvu. Vozile su se velike, okrugle košare sa kuhanom šunkom, kobasicom, jajima, *perecima*, soli, hrenom, lukom, *uskrsnom pogačom* ili *kruhom* (Doljanovci, Lukač, Vetovo, Dolac) ili *granom* (Biškupci, Doljanci, Češljakovci) i pečenkom. Poslije mise, na povratku kući ljudi bi se utrivali, pri čemu bi mnogi stradali. Nakon Prvoga svjetskoga rata župnici su obilazili sela svoje župe (osim onoga sela koje je bilo središte župe) na Veliku subotu i blagoslivljali hranu koju su žene nosile u korpama. Te korpe su bile pokrivena sa najljepšim *peškirom* koji je žena

Uskrsna čestitka, 1908. g.

imala, čak se natjecalo čiji će biti ljepši. Na povratku se žurilo kući jer se vjerovalo da tko prvi stigne taj će te godine biti i prvi u poslu. U Biškupcima i Doljancima se na povratku prebacio *peškir* preko najbliže vočke da bolje urodi plodom te godine.

Ujutro na Uskrs jela se blagoslovljena hrana. U Biškupcima je postojao običaj da se jedno jaje podijeli između dvoje ukućana. Vjerovalo se da ako netko od ukućana krene tijekom godine na put ili u šumu, pa zaluta, naći će pravi put, ako se sjeti toga jajeta.

Na Uskrs žene su se obukle u najsvečanije nošnje koje su imale. Toga dana bi u selu započinjao ples, svirka i pjevanje. Djeca su se igrala jajima, tukući jajem o jaje. Čije jaje razbije drugo jaje, onaj tko je pobijedio (čije je jaje ostalo čitavo) dobije razbijeno.

Na drugi dan Uskrsa rodbina se međusobno posjećivala, a djecu su darivali *farbanim jajima* i *perecima*.

Treći dan se odlazilo u vinograd ili u polje obavljati proljetne poslove.

Svetkovanje Uskrsa u gradu prikazano je kroz stare uskrsne čestitke i novinske članke koji nam govore o nekadašnjim uskrsnim zabavama i igrama u Jagodnjaku i na Ciglanama.

Dubravka Matoković, prof.

LITERATURA

1. Barlek, Josip: Uskrсни obiĉaji sjevernoistoĉne Hrvatske, Slavonija, Baranja, Srijem, katalog izloŝbe, Etnografski muzej Zagreb 1992.
2. Ćapo Źmegaĉ, Jasna: Hrvatski uskrсни obiĉaji, Golden marketing, Zagreb 1997.
3. Franiĉ, Ivo T.: Etnografske zabiljeŝke iz sreza Slavonsko-Poŝeŝkog, Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu, II (3-4), Zagreb 1936., str. 105-139.
4. Gavazzi, Milovan: Godina dana hrvatskih narodnih obiĉaja, Matica hrvatska, Zagreb 1988.
5. Glasnik ŝupanije poŝeŝke, list za pouku, gospodarstvo, druŝtveni i javni ŝivot, Poŝega, (1892, 1898, 1899, 1904, 1908, 1909, 1913, 1914, 1918).
6. Iliĉ-Oriovĉanin, Luka: Narodni slavonski obiĉaji, Gradsko poglavarstvo Novske (pretisak iz 1846.), Novska 1997.
7. Koliĉ-Klikiĉ, Vesna: Sretan Uskrs, katalog izloŝbe, Narodno sveuĉiliŝte "Matija Antun Relkoviĉ", Zaviĉajni muzej i galerija "Kordić", Nova Gradiŝka 1993.
8. Pisanica, Otvoreno sveuĉiliŝte, Zagreb 1993.
9. Uskrсни obredi i obiĉaji, Naŝe ŝupe poŝeŝkog kraja, Poŝega 1967., str. 20-22

IZVORI

1. Ćakaliĉ, Ivo: Boŝiĉni obiĉaji, Obiĉaji starinske poboŝnosti kako su se obavljale u naŝem kraju, rkp. 51, 1949., Poŝega, Gradski muzej, 1972., str. 17-23
2. Historiae Domus, Conventus S^ui Spiritus Poŝegae Incipiendo cum 1 Januarii 1896, Thomus II., Franjevaĉki samostan, Poŝega
3. Ŝkolska spomenica, Osnovna ŝkola Slavonska Poŝega (1910-1937.), Drŝavni arhiv u Slavonskom Brodu, Odjel u Poŝegi
4. Matokoviĉ Dubravka: Terenska istraŝivanja, 1998, 1999 i 2000.

KAZIVAĀI

Marija Pavlekoviĉ, Biŝkupci
Marija Voĉkiniĉ, Biŝkupci, rodom iz Drage
Marija Vranjeŝ, Ćaglin, rodom iz Migalovaca
Sofija Kovaĉeviĉ, Poŝega (Ćeŝljakovci), rodom iz Straŝemana
Stjepan Kovaĉeviĉ, Poŝega (Ćeŝljakovci)
Marija Ćop, Dolac, rodom iz Gornjih Emovaca
Đuro Kneŝeviĉ, Dolac
Jula Pleŝiĉ, Dolac
Ana Lovriĉ, Doljanci
Mato Paviĉ, Lukaĉ
Marija Lovriĉ, Poŝega, rodom iz Seovaca
Stjepan Lovriĉ, Poŝega, rodom iz Seovaca
Marija Petriĉ, Vetovo, rodom iz Lukaĉa
Anka Herceg, Vetovo

KATALOG

1. Predmeti vezani uz poslove korizmenog razdoblja:
 - košare (Dolac)
 - metle (Gradski muzej Požega - GMP)
 - sprave za izradu tekstila (GMP)
 - tkalački stan (Seoci)
2. Društvene igre u korizmenom razdoblju
 - pala i pincek (Dolac)
3. Cvjetnica:
 - grančica (Vetovo)
4. Narodna nošnja:
 - korizmena ženska narodna nošnja (Biškupci)
 - svečana ženska narodna nošnja (Biškupci)
5. Peškir (GMP)
6. Ivo Čakalić:
 - Raspelo (GMP)
 - Sveta slika (GMP)
 - Slika Isusovog groba (GMP)
 - Isusov grob (GMP)
7. Košara s hranom za posvećenje
8. Kalupi za kolače (Dolac, GMP)
9. Uskrsna peciva, kruhovi i kolači (Biškupci, Vetovo, Dolac)
10. Uskrsna farbana i šarana jaja (Biškupci, Vetovo, Dolac, Migalovci)
11. Mužar (Požega)
12. Uskrsne čestitke iz prve polovice 20. stoljeća (GMP)
13. Glasnik županije požeške, br. 17., god. II, 1892. god. (Domaće viesti) (GMP)
14. Fotografije iz fototeke etnografskog odjela (GMP)

Nakladnik
GRADSKI MUZEJ POŽEGA

Za nakladnika
Dubravka Sokač - Štimac, prof.

Autor izložbe i kataloga
Dubravka Matoković, prof.

Postav izložbe
Dubravka Matoković, prof.
Dubravka Sokač - Štimac, prof.
Mirjana Šperanda, prof.
Lidija Ivančević - Španiček, prof.

Lektura
Branko Šimunović, prof.

Korektura
Marijana Jurčić

Fotografije
FOTO COLOR, Požega

Tehnički poslovi
Verica Hodak

Naklada
250 primjeraka

Tisak
Tiskara POŽEGA

Poledina ovitka: Uskrsna čestitka, 20-ih godina 20. stoljeća

